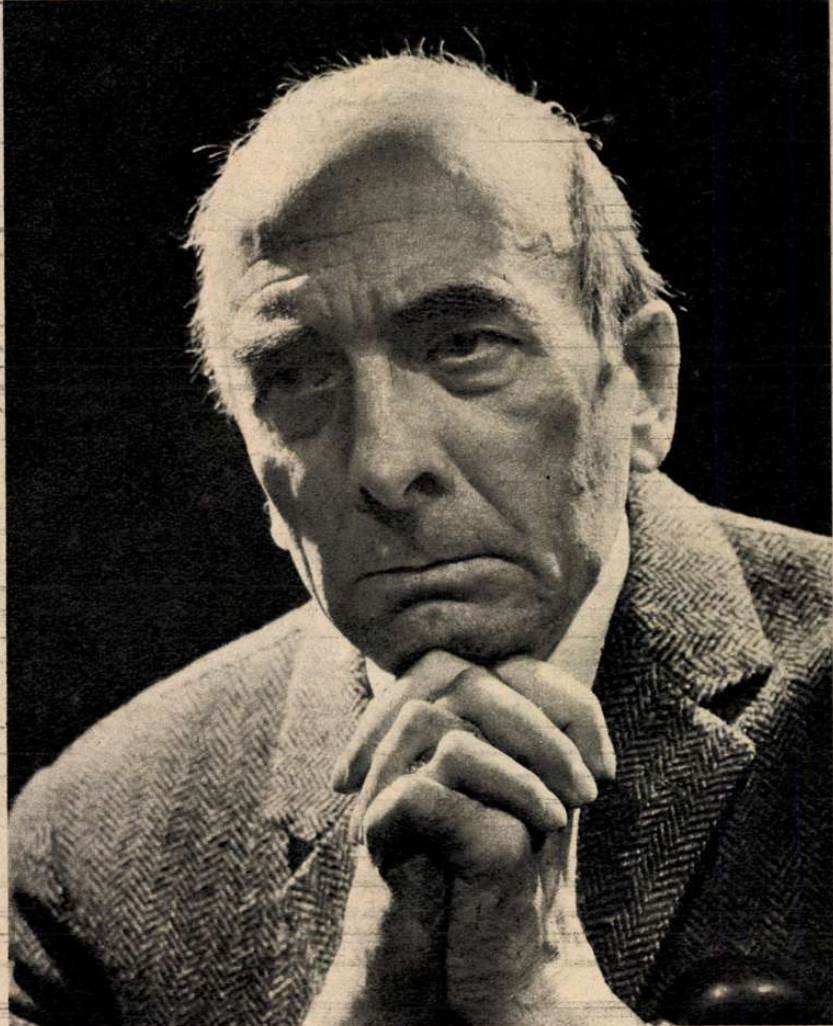

MAJOR TAMÁS DR. OPPENHEIMER

AKTUÁLIS PORTRÉ

SZÍNHÁZ

FOTÓ: KELETI ÉVA, MTI

Az Úr hangjával beszélgettem. Hét óra hét perctől háromnegyed nyolcig, s aztán háromnegyed tíztől Major Tamás az Úr hangja a Tragédiában. Közben civil: feketézik, telefonál, beszélget, viccel, intézkedik, szaval, rádiózik. Ezer alakban van jelen, és seholsem található. A moziban a *Tizedes meg a többiek*-et vetítik: ott Albert, a lakáj. Délután igazgatósági ülés — akkor főrendező. Közéleti pályája közismert.

Egy diplomata és egy óriás clown szerepét váltogatja zsonglőr módjára. Ördögien vág az agya egy angyali mosolyhoz. Rejtelmes és kiismerhetetlen. Az idő milliommosa, aki magához fukar; a legpazarlóbb élet s mégis kincseket gyűjtött; egy karcsú, fiatal, szíjakkal font erős test, izmos mellkas, vékony láb, bozontos szemöldök, örvényes szem.

Azt mindig megkérdezik, mit csinál. Hogy milyen — azt soha. Színésznek adják — ezt furcsamód a családi otthonban döntötték el róla; hogy francia — történelem szakos tanárnak iratkozik be az Akadémia mellett —, azt ő maga. Az Akadémián iszonyú tekintélyek vizsgáztatták a szerény, magában kételkedő, a pályától rettegő növendéket. Császár Imre, Fáy Szeréna, Nagy Adorján, Hettyey Aranka, Sebestyén Károly. Még ma is tudja a bizottság valamennyi tagját. Hevesi, mikor először hallotta, kijelentette, hogy az R-betűi puhák. Viszont az is köztudomású, hogy Hevesi maga: raccsolt. *Máj kaján jeggel* vegyen egy dugót a szájába — tanácsolta neki Hevesi, aki később biztató árnyként állt mögötte, amíg ott állhatott, amíg a Nemzetiben lehetett.

Major a Nemzetiben kezdte, 1930-ban, ösztöndíjasként. S ma is a Nemzetiben van, egy kicsit ő a Nemzeti — már az épületet is lebontották a hajdani ösztöndíjas feje fölül, de ő magában hordja ennek az emberöltőnyi NEMZETI SZÍNHÁZNAK egész történetét, színészként, igazgatóként, rendezőként, statisztaként.

1930-tól 1944-ig nem akadt igazgató, aki ne akart volna neki felmondani mint tagnak, s 1945-től máig sem akadt a Nemzeti Színháznak olyan tagja, aki borús, sértett, fáradt vagy ingerlékeny pillanatában ne akart volna felmondani Majornak, mint igazgatónak, főrendezőnek, kollégának. A közönsége az egyetlen, amelyik zavartalanul szereti. S persze minden jó rendező, aki karaktereket álmodik rá, minden író, aki benne gondolkodik, s minden növendék, aki azt reméli, hogy megakad rajta a szeme. A tisztelet és a sértett vágyak keresztútjában él, s ez az ő pályáján talán így is van rendjén.

A mai nagy condottiere, ez a minden művészi kockázatot vállaló, portyázó vezér, aki Shakespeare-től Krlezsáig bekalandozta és kifosztotta

a világirodalmat, s rablott kincseit olyan magyar művekben gyümölcsözteti, mint a *Tragédia* — önkéntesként kezdte. S persze vereségek sorával. Szomoró: *Nagyasszony*-ában egy asztalt kellett behozni. Olyan mulatságos mozdulatokkal tette, hogy Hevesi egy Brávóval jutalmazta a próbán. Az előadáson négyperces vastapsot kapott. De a taps nem neki szólt. Szomorót odakint az utcán tüntetők, bent a színházban minden jelenetet gonosz indulattal megtapsoló fasiszták akarták megbuktatni, beültani. Az első nagy tapsát így, egy buktatási hadjáratban szerezte. Majort ki akarta tenni Voinovich, Márkus László, Németh Antal. Ki ez a nyurga kopasz? — kérdezték valamennyien, mert Major homloka már 1934-ben kezdett a tarkójáig csúszni. De nem lehetett neki olyan szerepet adni, olyan egy-oldalt, olyan két-mondatot, amihez ne talált volna ki megragadó, sikeres figurát. Egy finn darabban tanítót formált két előadásra. A darab megbukott, ő nem, pedig egész szövege egy geometriai levezetés volt. Még Hevesinél játszotta Hegedűs Sándor *Játékos*-ában a lakajt. Két mondatot. De a két mondatban — Hevesi tanácsára — eljuttatta azt is, hogy odakint esik az eső, hogy a gazdag háznál hogyan kezelik őt, milyen volt az ebéd — persze nem didaktikusan, feltűnően, hanem mindezt a sok asszociációt precízen kitalált mozdulatokba sűrítve. Márkus Lászlót úgy nyerte meg, hogy jelmez tervezett az egyik darabhoz. Nagyajtay Terka megbetegedett s egy III. Napóleonnal szóló drámát rendezett Csathó. Major elvállalta. Sikert. S a jutalmul kapott háromszáz pengő: irány Párizs.

Itt már kommunista gyűlésekre jár. Barbusse művei, Thorez eszméi lelkesítik. Hozzáképzelenő azonban, hogy egyetlen pepita vizsgaruhájában járta Szent Mihály útját.

Pesten már szinte természetzerűleg találta meg útját a kommunistákhoz. S éppen akkor, amikor már nagy sikerei voltak: rendezéssel s játékban egyaránt. Nem a csalódottság vitte közéjük, nem is valamely személyes elnyomottság érzése. Az eszme. Az emberi érzés. Az esze. A tehetsége. A történelem.

S ott van azon a József Attila esten, ahol a nyilasok tüntetnek: szaval. S ott lesz a Ligetben, ahol a *Duda Gyuri*-t adják elő a munkásoknak. A színpadról leparancsolt Mórictot a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül*-el az ő köre állítja vissza színpadi jogaiba. Következik a *Tartuffe*, amit „tölteléknek” mutattak be. Valami megbukott a Nemzeti Kamarában. S a következő bemutatóval (Hermann Bahr darabja) még nem készültek el. A „töltelék”-et több százszor adták elő. Még 1944-ben is játszották.

S Major, nemsokára illegalitásba ment. Két-három helyen is bujkált, a lakások, ahol meghúzódott, gyorsan „lefeketedtek”. A szerepe, amit bujkáló kommunistaként vállalt: a házitánítóé. Egy nyugalmazott ezredes és egy gazdag gyáros fiait készítette elő latin pótvizsára. Közben emberek tömegét mentette meg, röpiratokat terjesztett, játszott a halállal, a lebukással.

De arra nagyon büszke, hogy mindkét tanítványa később átment az érettségiben.

A gyárosnál „társalkodónként” is dolgozott. A gazdag ember felesége öngyilkos lett, és az idős úr a lelkifurdalástól nem tudott aludni. Major a Martinovics-összeesküvéssel szórakoztatta.

A „társalkodónő” különben egy illegális újságot terjesztett. S micsoda fatális véletlen: ahol bujkál, felrobban a pince, megsebesül a cselédlány. A rendőrség körülfogja a házat. Mentők sürögnek Major egy perc alatt átváltozik mentővé. Megfogja a hordágyat és az illegális újság valamennyi példányát a sebesült feje alá csempészi. A János kórház előtt pedig „lelép”.

Minél közelebb jövünk az időben, annál közismertebb a portré minden vonása.

A Nemzeti Színház újjáépítésének története azonos a magyar színház és politikai történet legrészesebb fejezeteivel. Rátkai, Bajor, Csontos, Bartos Gyula áll Major mellé, s persze az ő nemzedéke is: Várkonyi, Gobbi, Olthay Magda, Ungvári László.

S következik Major igazgatásával olyan tíz esztendő, amire diákként és egyetemistaként csak borzongva tudok visszaemlékezni.

Iszonyú belső csaták között, az idegesség és a teremtés lázában megszületett a Nemzeti Színház realista korszaka: a *III. Richard*-tól az *Uri Muri* felejthetetlen perceivel, a *Trenyov-bemutatóval*, a *Macbeth*-tel, — nem lehet felsorolni minden bemutatót, és minden próbát, nem lehet az éjszakába-nyúló üléseket, az anekdoták sorát, ezt a kavargó és színes közelmúltat, melyben az egykori pepitaruhás párizsi bohém, az ellenállás bátor házitánítója játszik, rendez, igazgat, politizál, vív, csatázik, téved, helyreigazít, alkot, veszekszik, statisztákkal és sztárokkal ordít, s egy reneszánsz temperamentum szikrázásával felgyújtja maga körül a világot. Hogy újjáépíthesse.

S amikor ez a tegnap, ez a közelmúlt, ez a korszaknyi évtized véget ér, a történelem és a művészet előrelép, akkor Major is hozzáigazítja rugalmas lépteit. Egy új *Shakespeare*-t álmodik meg, belevág Brecht *Galilei*-jébe, a modern *Tragédiába*: ő lesz a televízió népszerű legöregebb embere, a *Lédában* egy villanásra felbukkan, az *Úr hangja*, és kórusvezető az *Oresteia*-ban.

Most: dr. Oppenheimer. A magfizikához annyi köze van, hogy egy atomreaktor energiafőlölségével rendelkezik. De a megszólalásig szólaltatja meg az atomfizika atyját. Az élet két nagy tudósa találkozik a szerepben. A fizikus, aki a világhír és a bukás meredélyein járt, s a színész, aki egy hónapban harminckilencszer jelenik meg a színpadon.

Verssorok ezreivel a fejében, széttépetten a feladatok légiójától — Major valószínűtlenül egységes ember. Az Oppenheimer ügyben órákig ül a színpadon, némán olykor, a figyelem szigorú feszültségében. Nézem. Ez ugyanaz az ember, aki volt szovjet professzor és Mefisztó, lakáj és király, úr és szolga. Átváltozik és mégsem.

Az Úr hangjával beszélgettem.

UNGVÁRI TAMÁS